

FEHÉRVÁRI ANIKÓ: A SZAKMAI KÉPZÉS ÉS TÁRSADALMI ÁTALAKULÁS. ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ. BUDAPEST, 2014.

Polónyi István: Látlelet a mobilitásról és a szakképzésről

Fehérvári Anikó ez év elején megjelent kötete a bevezető részt követően 190 oldalon keresztül, három fejezetben, összesen – a befejezéssel együtt – 10 alfejezetben tárgyalja a társadalmi egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás oktatásra vonatkozó értelmezési keretét, valamint a magyar iskolarendszer elmúlt két évtizedes, ebből az aspektusból vizsgált jellegzetességeit, és ismerteti azokat a fontosabb képzési programokat, amelyek a társadalmi hátrányok kompenzálását célozva igyekeztek a mobilitási utakat befolyásolni.

Fehérvári Anikó Liskó Ilona és Csákó Mihály (mondhatni, az oktatásszociológia legjobb mestereinek) tanítványa, s annak a nemzedéknek a tagja, amelyik a kétezres évektől meghatározó az oktatáskutatásban. A szerző tudományos munkássága jelentős, ez a kötet a tizedik monográfiája (amelyekből egyébként nem egyet Liskó Ilonával közösen írt).

Fehérvári munkája több mint 150 irodalmat tartalmaz és dolgoz fel. Külön ki kell emelni, hogy a könyv közel húsz empirikus vizsgálat anyagát öleli fel, amelyek nagy részében a szerző közreműködőként vagy kutatásvezetőként részt vett. Tulajdonképpen a kötet is ezen empirikus kutatások feldolgozásának, elemzésének és következtetéseinek jól összeszerkesztett

füzére. A kutatások többsége 2005 és 2012 között zajlott (néhány időbeli összehasonlítást szolgáló vizsgálatot leszámítva). Ez teszi a könyvet különösen értékessé, hiszen ezáltal válik a 21. század első évtizedének hazai oktatásának látleletévé.

A könyv első része bemutatja a társadalmi, s az oktatási egyenlőtlenségek, szelekciós mechanizmusok, mobilitási lehetőségek nemzetközi és hazai irodalmát, elméleteit, valamint legfontosabb empirikus kutatásait. Ezt követően a hazai oktatási egyenlőtlenségekről és mobilitási esélyek helyzetéről ad áttekintést. Ismerteti a rendszerváltás óta végbemenő folyamatokat, a képzési szerkezet változásait, melyek egyre diverzifikáltabbá tették az oktatási rendszert. A változások kapcsán foglalkozik a szakképzésben tanulók társadalmi, gazdasági hátterével, réteghelyzetükkel, tanulási útjaikkal.

A fejezet a hazai oktatás rendkívül súlyos problémáit tárja az olvasó elé. Ugyanakkor a nagyon értékes feltáró vizsgálatok mellől talán hiányzik a témához kapcsolódóan az adott iskolaszegmens pedagógusainak kutatása. Ahol erre mélyebb lehetőség kínálkozna, a szerző ott is átsiklik a kérdéssel. Például az intézményvezetők véleményének bemutatásakor azt írja: „az igazgatók szerint a tanulók teljesítményét a pe-

dagógusok nem befolyásolják. Szakmai felkészültségük megkérdőjelezhetetlen, módszertani tudásukat és motivációjukat is kevés igazgató vonta kétségbe.” (80. o.) Majd nem sokkal később megállapítja, hogy az igazgatóknak az iskolájukkal kapcsolatos probléma-felsorolását „a pedagógusokkal kapcsolatos problémák zárják, helyesebben: ezek hiánya feltűnő, hiszen az igazgatók tanáraikkal kapcsolatban igen ritkán számolnak be nehézségről.” (87. o.) Az igazgatók véleményének összegzéséből is szembetűnően hiányzik a pedagógus-probléma (motiváció, továbbképzés stb.). Pedig a szerző maga is felveti az iskola hozzáadott értékének jelentőségét, azonban ennek a hozzáadott értéknek a boncolgatása, elemzése, összetevőinek feltárása hiányzik a munkából.

A könyv második fejezete bemutat három programot, amelyekről a szerző azt írja, hogy „kiutat, mobilitási utat mutathatnak az alacsony státuszú, hátrányos helyzetű csoportok számára” (92. o.). Ezek közül

a valóban kiutat jelentő KID Program lehetne a legtanulságosabb. Ennek nagy erénye a tanulókkal való személyes törődés, ami nyilvánvalóan hiányzik a szakiskolai képzésből. A pedagógusokról azonban – akik pedig alighanem kulcsszereplői a KID Programnak – nem igazán esik szó. Az Arany János Tehetséggondozó Program bemutatása annyiban idevágó, hogy kétségtelenül mobilitási előrelépést hozott a vidéki középosztály alsó rétegeinek, de nem a legsős rétegeknek. Lényegében nem csökkentette a hazai oktatási rendszer polarizáltságát, mivel a kicsivel az átlag alatt teljesítő tanulókat tolta fel nagyjából a felső ötödbe. Ez nem kifejezetten a szakiskolába járók felemelését célzó program,

hogy az iskolák közötti tanulói teljesítmény-különbségek nagyobbak, mint az iskolán belüliek, valamint korán szétváltnak a tanulói utak, melyek igen sokfélék

hasonlóan a nyelvi előkészítő programhoz. Ugyanakkor ennek bemutatása során több szó esik a pedagógusokról. Talán a fejezet jobban szem előtt tartotta volna az eredeti célkitűzést, ha a KID Program mellett további, valóban a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatását szolgáló programot elemez, például a különböző cigány, roma felzárkóztató programokból mutat be és vizsgál meg néhányat.

Az utolsó fejezet két témával foglalkozik: a felsőfokú szakképzéssel és a pályakezdők földrajzi mobilitásával. Bemutatja „a szakmai képzésből kilépő fiatalok pályautjait, elemezve a felsőfokú továbbtanulást, felsőfokú szakképzésbe lépés lehetőségeit, valamint e csoport térbeli mobilitásának jellegzetességeit, s az ebben megfigyelhető,

az egyes tanulói rétegeket eltérően érintő sajátosságokat” (8. o.).

A könyv zárszava megállapítja, hogy „Magyarország is azon országok közé sorolható, ahol a szülői háttérnek számottevő a befolyása a tanulói

teljesítményre. A magyar oktatási rendszer további jellegzetessége: a szelektivitás és a differenciáltság. Ez azt jelenti, hogy az iskolák közötti tanulói teljesítmény-különbségek nagyobbak, mint az iskolán belüliek, valamint korán szétváltnak a tanulói utak, melyek igen sokfélék.” (181. o.)

A könyv, mint az elején már említettük, valóban kiváló kórkép.

Nagyszerű látélet, amely kiválóan öszszegzi Fehérvári Anikó elmúlt tizenöt éves kutatómunkájának eredményeit. Némi hiányérzet is kapcsolódik azonban hozzá, mivel a szerző nem igyekszik magyarázni a feltárt jelenségeket. Azaz a hazai iskolák homogenizálódását, a hátrányos helyzetű rétegek státuszának az iskolában történő

újratermelődését ragyogóan bemutatja a könyv, azonban nem esik szó ennek mélyebb okairól. Az egyik, amiről fontos lenne beszélni, az, hogy az iskolák által közvetített értékrend nyilvánvalóan eltér a kisebbségek, a hátrányos helyzetű rétegek értékrendjétől. (Pl. a kisebbségi fiatalok korábbi életkorra eső felnőtté válása, illetve családalapítása, a vagyoni kumulációs törekvések eltérése, hiánya, az életfelfogás különbsége). A kisebbségek értékeinek egy része tehát jelentősen eltér a többség, és így az iskola értékeitől, melynek következményei a kitasztás, motivációhiány, lemorzsolódás stb. A másik, amiről nincs, vagy csak alig esik szó: a pedagógus, illetve a pedagógusok módszertani, nevelési kultúrája, motiváltsága. A pedagógus, aki az elvárt értékrendet megköveteli, kikényszeríti. A pedagógus, aki az iskolarendszer szintjeihez, minőségi szintjéhez szelektálódik,

akinek motiváltsága, felkészültsége iskolaszintenként és típusonként szelektált. Ezen tényezők alaposabb tárgyalása nélkül pedig olyan benyomásunk támadhat, mintha eleve elrendelt lenne az iskolarendszer differenciálódása és homogenizálódása, az iskolatípusonként eltérő szelekciós elemek; egyáltalán a szelekció, a lemorzsolódás stb.

Kisebbségi hiányosságai ellenére azonban Fehérvári Anikó kötete igazi újdonságértékkel bíró tudományos munka, amit jó szívvel ajánlhatunk az oktatás kutatásával foglalkozó egyetemisták, doktoranduszok és pedagógusok mellett a szélesebb olvasóközönségnek is, hiszen stílusa olvasható, mondanivalóját számos érthető ábra és táblázat szemlélteti. Ami pedig egyáltalán nem közömbös: témája érdekfeszítő és aktuális, hiszen gyermekeink lehetőségeiről, s lehetőségeinek korlátairól szól.

A diákok a résztvevőkkel együtt a történet különböző szereplőinek (bántalmazó diák, bántalmazott, kivülálló, osztályfőnök, szülők) szempontjait próbálják elképzelni és elemezni.